

VJEKOSLAV BAJSIĆ U DIJALOGU

Stipe TADIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

Marulićev trg 19/I, 10 000 Zagreb

Stipan.Tadic@pilar.hr

Sažetak

Rad je kao cjelina sastavljen od dvaju dijelova. U prvom dijelu riječ je o Bajsićevu antropološkom razumijevanju čovjeka i elementarnih oblika društvenosti i društvenoga života. Kroz metafore »gnijezda« i »prašume« sažeti su temeljni modeli društvenoga organiziranja i različite forme života i ponašanja ljudi u dvjema različitim društvenim paradigmama i/ili tipovima društvenosti: »gnijezdu« i »prašumi«. Sociološkim rječnikom kazano, riječ je o fundamentalnim formama društvenoga života u vlastitoj grupi, zajednici, »gnijezdu« (*Gemeinschaft*), i vrlo široku poimanju društva (*Gesellschaft*) kao »prašume«. Sadržaj ljudskog djelovanja uvijek se uklapa u neku širu nakanu koja u sebi nosi karakter gnijezda ili prašume. Elementarni oblici društvenoga ponašanja i života, međutim, nipošto nisu svojstveni samo čovjeku, nego i drugim animalnim vrstama koje žive refleksnim, a ne refleksivnim životom. U tome se očituje naša biološka uvjetovanost i naš »zoološki supstrat«, koji se teško nadilazi naravnim putem. Njihov odnos je dijalektičan, međusobna uvjetovanost i dinamika tog odnosa provlači se nužno kroz cjelinu ljudskoga. Bajsić opravdano zaključuje kako se antropološka perspektiva društva i pojedinaca u njemu teško mijenja. U »gnijezdu« vlada monolitnost i (prividno) suglasje. U »prašumi« pak vladaju zakonitosti »prašume«, a dijalog je metoda tipično »prašumskog« ponašanja. U drugom, pak, dijelu rada riječ je o dijalogu – jedinom legitimnom načinu ophođenja prema drugima i drukčijima. Današnji je svijet »prašuma« toliko pluralan, kompleksan i međuovisan da se u njemu važni globalni problemi mogu rješavati samo zajedničkom suradnjom, u kojoj je nezamjenjivo sredstvo i uvjet međusobne komunikacije – dijalog ili razgovor.

Ključne riječi: Vjekoslav Bajsić, »gnijezdo«, »prašuma«, elementarne forme društvenosti, pluralizam, dijalog.

Uvod

Još od antike je poznato da je čovjek društveno biće i da svako njegovo djelo ima na sebi i biljeg društvenoga, grupnoga ponašanja. No, grupa nije »izum« ni civilizacije ni čovjeka. Naime, i prije diskurzivne, racionalne spoznaje da je društveno biće, čovjek je svoju društvenost živio u grupama. Čovjek, zapravo, oduvijek svoju društvenost živi u okviru ponašanja. Svaki se čovjek rađa, raste, djeluje i živi u okviru neke manje ili veće grupe. Osjećaji osamljenosti i napuštenosti mogući su upravo stoga što je čovjek društveno biće, a ne puki individuum. Čitav se ljudski život odvija unutar grupnih okvira. Ono što se može nazvati povijest, kultura i civilizacija produkt je grupe, a ne pojedinca. Razumljivo je, stoga, da grupa snažno utječe na čovjekov život i na njegovo ponašanje. Čovjek je čovjekom ponajprije u svojem grupnom ponašanju, a ne po svojoj pukoj biološko tjelesnoj konstituciji ili izgubljenosti u neosobnom kolektivitetu ili, pak, u bezličnoj društvenoj masi.

No, u grupama, ili nekim drugim elementarnim formama društvenosti i društvenoga života, ne žive samo ljudi nego i, opravdano ističe Vjekoslav Bajsic¹, mnoge druge biološke, poglavito zoološke vrste: mravi, pčele, primati itd. I takav *društveni* život i takvo *grupno* ponašanje čovjeka, odnosno ljudske vrste, nipošto nije specifično ljudsko ponašanje nego mu je zajedničko s drugim živim bićima. To Bajsic ističe na mnogim mjestima u svojim djelima, neumorno tragajući za specifično ljudskim, humanim, a poglavito, pak, vjerničkim kršćanskim životom. Kako je moguća komunikacija među ljudima? Kako iz zatvorenoga, monolitnog grupnog ponašanja prijeći u otvoreni susret s drugim grupama? Kako biti otvorenim za druge i drukčije koji nisu pripadnici moje grupe, koji ne dijele moja uvjerenja, koji nisu članovi moje vjerske i/ili svjetonazorske grupe, koji ne pripadaju mojem narodu i mojoj naciji? Te kako, konačno, na što smo kao kršćani pozvani, *zajedništvoovati u ljubavi* s drugima i drukčijima od nas? I to s onima koji ne samo da različito vjeruju, misle i ponašaju se od nas, nego se nalaze na potpuno oprečnim pozicijama od naših, korjenito nas dovodeći u pitanje? U suvremenome, kompleksnom i pluralnom društvu, društvu različitih i raznorodnih idejnih uvjerenja, svjetonazora, religijskih (ne)pripadanja, heterogenih gibanja i pokreta, jedini legitiman način ophođenja prema drugima i drukčijima jest dijalog. No, kako izići iz vlastitoga

¹ Prof. dr. sc. Vjekoslav Bajsic i prof. dr. sc. Tomislav Janko Šagi-Bunić bili su predavači na posljediplomskom studiju sociologije religije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu koji sam pohađao. Ovim radom izričem im iskrenu zahvalnost, jer su u teškim, »olovnim vremenima« komunističko-ateističkog sustava svjedočili da je dijalog moguć i – dijalogizirali.

gnijezda, snaći se u labirintu suvremenog Babilona i naći (pravi) put u bespuću *prašume*? Jedini legitiman i ispravan put u suvremenome pluralnom društvu, u tipičnome prašumskom ponašanju, jest dijalog.

1. »Gnijezdo« i »prašuma« – Bajsiceve metafore o elementarnim formama društvenoga (grupnog) ponašanja

Služeći se metaforama »gnijezda« i »prašume«, Bajsic nam nastoji razjasniti dva temeljna, elementarna tipa društvenoga ponašanja. Naravno, riječ je o temeljnim obilježjima *gnijezda* i fundamentalnim obilježjima *prašume*, elementarnim strukturama grupnoga, odnosno društvenog ponašanja ljudi. Kao i u svim analogijama, naravno, riječ je o sličnosti, a ne o istovjetnosti ljudskoga društvenog ponašanja, koje dominantno pripada jednom i/ili drugom tipu grupnoga, tj. društvenoga ponašanja. Posluživši se riječima jednog od *očeva* sociološke discipline Maxa Webera, mogli bismo reći da se tu radi o (Bajsicevim) *idealnim* (tj. *inezistentnim!*) *tipovima*. Naime, konstituiranje tipova služi da bi se realna društvena zbilja usporedila s idealnim tipovima koji su misaoni konstrukt, a ne društvena realnost.

Prevedemo li Bajsiceve termine *gnijezdo* i *prašuma* na sociološki govor, opravdano je reći da se, analogno, radi o terminima *zajednica* i *društvo*. U tom je terminološkom ključu i društvenom kontekstu moguće razumjeti čitavu paletu međuljudskih odnosa i određenih grupnih ponašanja. Naime, već je u počecima razvoja sociološke discipline jedan od starijih njemačkih sociologa i *očeva* sociološke discipline, Ferdinand Toennis (1887.) razlikovao termine *Gemeinschaft* (zajednica) i *Gesellschaft* (društvo).

Ta dva primordijalna, odnosno fundamentalna (arhe)tipa međusobnoga društvenog ophođenja pripadnika *gnijezda* i/ili *prašume* međusobno su povezana (meta)dijalektičkim odnosom.² Riječ je, razumije se, o dijalektici, međuovisnosti, jer jedno uvjetuje drugo, i interakciji. Radi se, zapravo, o primordijalnim, elementarnim, izvornim (arhe)tipovima ljudskoga društvenog ponašanja.³

² Usp. Vjekoslav BAJSIĆ, Gnijezdo i prašuma, u: Vjekoslav BAJSIĆ, *Život i problemi crkvene zajednice. Članci, rasprave, materijali*, Stjepan Kušar (ur.), Zagreb, 2000., 10–15.

³ »Te dvije kategorije i njihova dinamika provlače se nužno kroz cjelinu ljudskoga, tako da ljudskim osobinama, njihovu djelovanju, institucijama, pokretima i pojmovima daju čudnu ambivalentnost koja je neprestani izvor nesporazuma. Sadržaj se naime našeg djelovanja uvijek uklapa u neku širu nakanu koja nosi u sebi karakter gnijezda ili prašume te tako sve riječi, interpretacije, potezi i nastojanja dobivaju boju jedne ili druge kategorije«, *Isto*, 19.

1.1. »Gnijezdo« – grupa i zajednica (Gemeinschaft)

Grupa⁴ se, vrlo široko, može odrediti kao skupina ljudi s podijeljenim ulogama. Riječ *uloga* uzeta je iz kazališnog života. Najprije je upotrijebljena kao oznaka za komad papirusova svitka, odnosno uloška, koji se kao tekst ulagao za svakog pojedinog glumca i njegovo igranje na pozornici. Odatle, etimološki, vuče podrijetlo riječ *uloga*, koja u kontekstu kazališnog života znači tekst na svitku za ulogu koju igra svaki pojedini glumac. Iz kazališnog života riječ se proširila na *pozornicu života*, a označava ulogu, dužnosti i obveze koje pojedinac mora igrati na vlastitim »daskama koje život znače«. Samorazumljivo je, pak, da ta uloga, kako se danas shvaća u psihologiji i društvenim znanostima, nije svjesna gluma pojedin(a)ca, premda i to u društvu ponekad može biti. Onoga, pak, tko ne igra po pravilima igre, odnosno nadređenih mu društvenih i grupnih struktura i normi, grupa eks-komunicira. Stoga je ispravno igranje uloge uvjet komunikacije s drugima, pogotovo s grupom⁵. Tu je već pojedinac, kako ne bi bio isključen iz grupe, spreman na mnoge ustupke i kompromise. Stoga je grupa u pravilu starija i/ili nadređena pojedincu, a osobna sloboda i odgovornost se u grupnom ponašanju ljudi često razvodnjava, gubi ili žrtvuje za pripadništvo grupi ili zbog »straha za granicu«⁶.

Promišljajući mehanizme elementarnog grupnog ponašanja, čovjekovu društvenu poziciju, bilo u *gnijezdu* ili *prašumi*, kao i dublju antropološku perspektivu osobe i društva, Bajsic opravdano zaključuje kako se antropološka perspektiva društva i pojedinca u njemu teško i s mukom mijenja. Elementarni, kako biološki tako i društveni, mehanizmi ponašanja trajno perzistiraju

⁴ Sama, pak, riječ grupa nije tako stara. Vjerojatno je nastala tek u XVII. st. od osnove talijanske riječi *gropo* ili *gruppo* (usp. Josef Garcia CASCALES, *Die christliche Freundschaftsgruppe: Ein Lexikon für Theorie und Praxis*, Wien – Klagenfurt, 1974., 162; Wilhelm SCHAEFER, *Erneuerter Glaubensverwirklichtes Menschsein. Die Korrelation von Glauben und Erfahrung in der Lebenspraxis christlicher Erfahrung*, Zürich – Einsiedeln – Köln, 1987., 19), a znači »uzao«, »čvor«. Etimološko podrijetlo riječi grupa, dakle, sugerira nam značenje da se radi o »u čvor (grupu!) povezanim« ljudima. Talijanska, pak, riječ *gropo*, ili *gruppo* svoje podrijetlo, vjerojatno, ima u starogermanskoj riječi *Kruppa*, a znači »gruda-komad«, ili kružnica, kolut (okrugli predmet!), »kup«. Dakle to bi bio neki broj (ljudi) koji se drže na (*o*)kupu. Već u etimologiji riječi nalazimo dvije temeljne značajke grupe: *povezanost* (*uzao, čvor*) i (*društveni*) *krug*, dakle, *grupnu koheziju i dijalog*. A. F. Ferguson još je daleke 1768. godine tvrdio da se ljudi moraju brojiti u »kupovima«. U današnjem »prijevodu«, pak, rekli bismo da se ljudski rod mora promatrati u grupama. Usp. Stipe TADIĆ, *Tražitelji Svetoga*, Zagreb, 2002., 24–28.

⁵ Usp. Vjekoslav BAJSIĆ, *Mehanizmi grupnog ponašanja, granice čovjekovih mogućnosti* u: Marko KARAMATIĆ (ur.), *Rat u Bosni i Hercegovini – uzroci posljedice, perspektive*, Samobor – Sarajevo, 1994.

⁶ Vjekoslav BAJSIĆ, *Strah za granicu*, Zagreb, 1980.; usp. Vjekoslav BAJSIĆ, *Gnijezdo i prašuma*, 11.

u društvu, a put prema napretku i slobodi permanentno je upitan, problematičan i nesiguran. Društveni napredak i sloboda, upozorava Bajsić, još uvijek ne znače da su se ljudi kao pojedinci i/ili kao društvo oslobodili osnovnih, primordijalnih struktura društvenoga ponašanja i onoga »što je starije od nas i što u svakoj našoj gesti i nakani pokazuje svoju prikrivenu, no isto tako tvrdoglavu prisutnost«⁷.

Ono, pak, što je starije od nas nije samo naša elementarna, strukturna društvenost grupnog ponašanja nego ponajprije naša biološka uvjetovanost i naš »zoološki supstrat«, naši animalni automatizmi⁸ (refleksnost, a ne refleksivnost!), koji se nikako ne dadu i ne mogu naravnim putem nadići. Štoviše, pojam grupe i elementarnoga grupnog ponašanja, često u svojem opusu ističe Bajsić, nipošto nije specifičnost samo ljudskoga društvenog ponašanja nego ponajprije naravna, biološka kategorija ne samo ljudi, nego i nekih životinjskih vrsta. Postoji čitav niz životinjskih vrsta koje žive u grupama ili nekoj vrsti zajedništva: mravi, pčele, primati itd., no one nemaju refleksivnost i u tom elementarnom grupnom ponašanju ne teže *smislenosti* života.

Zajednica je u najopćenitijem smislu riječi društvena tvorba u kojoj su osobe, odnosno članovi koji je čine povezani u jedinstvo razumijevanjem, povjerenjem, zajedničkim osjećajem, istim vrednotama i tome slično. Organizaciji, strukturi i trajanju zajednice pridaje se veće značenje negoli u grupi. Pojam zajednice već etimološki znači biti zajedno (biti-za-jedno). Napišemo li tu riječ zajedno, ona nam odgovara na pitanje kako članovi određene zajednice žive: žive zajedno. Ukoliko riječ napišemo razdvojeno (biti-za-jedno!) ona nam otkriva zajednički cilj zbog kojega članovi tako strukturirane grupe zajedno žive. Život u zajednici po sebi i na izravan način znači život u *gnijezdu* jer se u njemu ostvaruju dvije temeljne funkcije zajednice: čovjeku pruža dom (prema unutra) i štiti članove (prema vani).

⁷ Isto, 12.

⁸ S tim u vezi interesantno je spomenuti zapažanje izvrsnog poznavatelja Bajsićeva djela Stjepana Kušara: »Bajsiću su često znali dobaciti kako se više bavi zoologijom negoli teologijom i filozofijom. On je na to uglavnom svoje odšutio, ali je koji put također znao upozoriti kritičare neka samo pogledaju kako se ljudi ponašaju u svojim nacionalnim, religijskim, političkim, kulturalnim i drugim skupinama pa će se brzo uvjeriti kako on ništa ne izmišlja i kako je, sve u svemu, sva filozofija i teologija ipak preslaba da se nosi sa silinom onoga što djeluje u našem zoološkom supstratu, pogotovo onda kad smo smješteni u svoje grupno gnijezdo. Ne htjeti vidijeti tu stvarnost ili je nijekati – to unaprijed osuđuje na neuspjeh svaki pothvat koji ide za promjenom na bolje. Nijekanje stvarnosti uvijek nam se osvećuje«, Stjepan KUŠAR, Dosje Vjekoslav Bajsić – operandi libellus V. Bajsić. Šloser i intelektualac. U spomen Vjekoslavu Bajsiću, u: *Bogoslovska smotra*, 72 (2002.) 1, 213.

Zajedništvo je zapravo unutarnje povezivanje članova, a temelji se na subjektivnom osjećaju pripadnosti što ga iz naravnih (ili duhovnih) obilježja u sebi ima svaki pravi, istinski član neke zajednice. Dakle, naravne, prirodne, materijalne ili duhovne potrebe pojedinaca razlog su za stvaranje *gnijezda*, odnosno zajednice. Kao društveno biće, osoba čovjek se ostvaruje tek u *suodnosu*, komunikaciji, susretu, zajedništvu s drugim. Gnijezdo, tj. zajednica zapravo je prvi korak prema većoj univerzalnosti nego što je grupa kojoj se pripada. *Gnijezdo* je, pripravljeno od nekoga drugoga, uvijek za mene, nikada nije moje. Stoga gnijezdo, unatoč zajedničkoj i grupnoj pripadnosti i *mi* osjećaju, trajno ostaje tuđim, *njegovim* – kaže Bajsic.

U zajednici su međuljudski odnosi obilježeni osobitom toplinom, emocionalnom dubinom, moralnom zauzetošću, visokim stupnjem kohezije, vremenskom trajnošću. Obilježje zajednice snažan je odnos solidarnosti među članovima i jaka međusobna interstimulacija članova. Svaka je zajednica ujedno i primarna društvena grupa, dok svaka primarna grupa ne mora biti i gnijezdom, odnosno zajednicom. U *gnijezdu* vlada (prividno) suglasje, monolitnost vjerovanja i jedinstvenost mišljenja, a pluralizam bi bio prijetnja njegovu opstanku. U gnijezdu nema pluralizma jer bi on sam po sebi i na izravan način dovodio u pitanje opstanak gnijezda, odnosno opstanak temeljnog *mi* osjećaja. Pluralizam, naime, dovodi u pitanje opstanak *nas* i *našega*: grupe, zajednice, obitelji, roda, plemena, naroda, od drugih grupa, zajednica, obitelji, roda, plemena, naroda. U monolitnosti *gnijezda* nema mjesta pluralizmu, ali nema ni slobode osobnoga izbora. Tu uvijek, umjesto osobnoga odlučivanja, odlučuje netko drugi, *i/ili*, pak, impersonalno *mi*, a pojedinac je uvijek u službi kolektiviteta. U tom je smislu grupa, tj. zajednica starija od pojedinca, odnosno njemu nadređena.

1.2. »Prašuma« – društvo (Gesellschaft)

Čovjek u svojem životnome hodu ne može i ne smije trajno ostati u *gnijezdu*. Nužno mora, želi li biti otvoren prema širim obzorima društvenoga života, odletjeti od topline i emocionalne zaštite gnijezda, otrgnuti se njegovim sporama i zamkama, otvoriti se širim obzorima društvenosti i otisnuti se u nepoznato, tj. u *prašumu* – društvo.

U *prašumi*, pak, ne vrijede ista društvena pravila i iste norme ponašanja kao u gnijezdu, grupi ili zajednici. U prašumi vrijede i prašumske zakonitosti društvenoga ponašanja. Gnijezdu nasuprot, dakle, stoji »prašuma«, vrlo širok i mnogoznačan pojam *društva* (*Gesellschaft*). Društvo uglavnom počiva

na racionalnom interesu, a ne na emocionalnom i/ili afektivnom čuvstvu svojih pripadnika. U prašumi, razumije se, vladaju zakoni i norme prašumskoga ponašanja. Prašuma nije prostorno ograničena, u njoj ne vladaju prisni odnosi među pripadnicima ni živa interpersonalna komunikacija (*face to face*). Nema jedinstvenosti mišljenja ni osobite emocionalne povezanosti.

Društvo je, kao i prašuma, vrlo kompleksna, složena, nestrukturirana socijetalna tvorba. Ono nipošto nije samo mehanički zbroj pojedinačnih ponašanja onih koji čine grupu, zajednicu, masu, nego nešto sasvim kvalitativno novo (E. Durkheim). U grupi i kolektivitetu čovjek napravi i ono što nikada sam kao pojedinac ne bi napravio. Takvo je grupno ponašanje karakteristično i za ljude u Crkvi, budući da i ona, kao masovno okupljanje vjernika, podliježe svim elementarnim društvenim zakonitostima i pravilima naravnoga grupnog ponašanja.

S tim u vezi, Bajsić parafrazira poznatu latinsku sentencu: *Senatores boni viri, senatus autem mala bestia* (Senatori su vrlo muževi, ali je senat zla životinja) u *Canonici boni viri, capitulum mala bestia*. Poslovica nam hoće reći da, koliko god možemo biti motivirani dobrim namjerama i plemenitim željama i koliko god svaka osoba pojedinačno može biti kvalitetna i dobra, kreposna i plemenita, u grupnom ponašanju se može sasvim drukčije pa čak i posve oprečno tome ponašati. Plemeniti motivi i dobre nakane, naime, u grupnom se ponašanju mogu obezvrjediti, banalizirati i profanirati. Ne kaže se bez razloga da je put u pakao popločan dobrim željama. Osobna, pak, odgovornost se u takvu grupnom, kolektiv(istič)nom ponašanju može posve razvodniti i potpuno izgubiti. Takvo je ponašanje, naime, tipično pri glasovanju u skupštinama (senatu, capitulumu), »prašumi«, u kojoj vladaju poroci, mane i predrasude svakoga pojedinca koji glasuje. U grupnom se ponašanju i pri takvu grupnom odlučivanju gube ili zanemaruju vlastite vrline, ali i osobna odgovornost. I to je ono što Bajsić drži *animalnom uvjetovanošću* čovjeka. Ili, kako bi on volio reći (šloserskim⁹, tehničkim), računalnim rječnikom, njegova *hardwareska uvjetovanost*.

Naravno, želi se reći da su u svakom kolektivitetu i društvenoj strukturi, uzeti pojedinačno članovi dobre osobe, dok u masovnome, kolektivnom, grupnom ponašanju više nisu takvi i da tu prevladavaju, kako on kaže, *animalni automatizmi* i (po)često borba za preživljavanje.

Budući, pak, da u društvu (*prašumi*) nema monolitnosti grupnog ponašanja, jedinstva vjerovanja ni idejnog jedinstva te u njemu vladaju ili barem

⁹ Usp. Stjepan KUŠAR, Dosje Vjekoslav Bajsić – operandi libellus V. Bajsić. Šloser i intelektualac. U spomen Vjekoslavu Bajsiću, 211–221.

dominiraju zakoni (racionalnih?!) interesa, onda je dijalog (*raz-govor*) s drugima i drukčijima od nas i našega potreba i uvjet komuniciranja. U društvu u kojemu dominira pluralizam, dijalog je ne samo potreba, nego naprosto uvjet i metoda razumijevanja drugih i drukčijih od nas. On u »suvremenoj prašumi« postaje pred-postavkom ljudskoga, preciznije kazano uljuđenoga, a ne animalnoga, refleksnog komuniciranja. Suvremeni svijet je, naime, zajednička domovina i univerzalna kuća svih ljudi. Dijalog koji ne počiva samo na praktičnom, pragmatičnom, racionalnom (materijalnom!) interesu različitih i raznorodnih grupa i zajednica, nego i na nekom dubljem razumijevanju ontološko-antropološkog supstrata ljudskoga, odnosno gradnji »bazena općeljuskoga«¹⁰, zajedničkoj izgradnji humanog svijeta kulture i duhovnosti.

Preko tih elementarnih modaliteta grupnog ponašanja, ili da ih tako nazovemo invarijantnih *kodova grupnog strukturiranja*, Bajsic dolazi do društvene, humane, duhovne strukture kolektivnog ponašanja: *idejnog jedinstva* koje skrbi oko izgradnje gnijezda, tj. vlastite monolitne zajednice i dijaloga kao metode tipično društvenoga ponašanja u odnosu spram drugih i drukčijih od nas. Takvo, naravno grupno strukturiranje vrijedi ne samo za društvo i društvene zajednice nego i za Crkvu kao društvo, odnosno zajednicu vjernika. Naime, naravno, biološko i primordijalno u čovjeku ne da se niti se može (a i ne smije) niti u pojedincu niti u Crkvi¹¹ »preskočiti«. S toga temeljnog polazišta elementarnoga društvenog strukturiranja, on dalje izvodi, ne samo prošle nego i suvremene društvene procese, povijesna događanja i dinamički hod čovječanstva kroz vrijeme.

Čovjek, međutim, posjeduje neko dublje tlo, neku dublju logiku koju valja upoznati i shvatiti kako ona zapravo velikim dijelom usmjeruje društveno djelovanje i ponašanja ljudi. Tu nije samo riječ o prirodnom, biološkom, elementarnom strukturiranju grupnog ponašanja u »gnijezdu« i/ili »prašumi«, nego o nečem daleko višem, tj. samoj *ontološko-antropološkoj* strukturi, odnosno esenciji, biti čovjeka. A ontološko-antropološka bit čovjeka za vjernike je nauk da je čovjek slika Božja, a za nevjernike da je čovjek humano, a

¹⁰ »Budući da ljudi jedni drugima priopćuju svoje spoznaje, to se istina može tražiti u 'bazenu' *općeg govora*, koji se tvori neprestanim dijalogom između ljudi. Ako se, dakle, želi znati istina o nečemu, valja pitati što se o tom općenito kaže, jer 'kolikostruko se kaže tolikostruko biti znači'«, Aristotel, *Met.*, V, 7,1017a 23s; navedeno prema Vjekoslav BAJSIĆ, *Granična pitanja religije i znanosti. Studije i članci*, Stjepan Kušar (ur.), Zagreb, 1998., 171.

¹¹ Zanimljivo je, naime, njegovo temeljno polazište da »za duhovnu sferu moraju vrijediti ista pravila ponašanja kao i za materijalnu, jer bi inače područje svijesti imalo tek slučajnu vrijednost za materijalnu zbilju: sama bi misao prema konkretnom životu bila suvišna«, Vjekoslav BAJSIĆ, *Život i problemi crkvene zajednice*, 22.

ne samo biološko biće. Taj ontološko-antropološki temelj zajednički je svim ljudima, vjernicima i nevjernicima, pripada bazenu općeljudskoga i može biti ishodišnom točkom i čvrstim polazištem svakom dijalogu s drugima i drukčijima od nas i našega.

2. Pluralno društvo i dijalog

Da je suvremeni svijet *svijet*, religijskoga, kulturalnoga, idejnoga i svakog drugog pluralizma, nije potrebno nikome dokazivati. Svakodnevnim evidentnostima dokazi nisu potrebni. Nemoguće je da bi pojedinac ili neka skupina u današnjemu globaliziranu svijetu, opetovano ističe Bajsić, mogao steći cjelovit uvid u poplavu znanja, informacija, uvjerenja što nas svakoga trenutka sredstvima javnog priopćavanja obasipaju.

U takvoj situaciji (p)ostajemo svjesni, i to je jedino ispravno, fragmentarnosti vlastitoga znanja, vlastite fragmentarnosti i nedostatnosti. Mislimo li da moramo sve znati kako bismo stekli nekakav mir i sigurnost u životu, živjeli bismo u radikalnoj skepsi ili u potpunoj zabludi. Sigurnost, naime, ne izvire iz našeg uvida u sve, nego iz povjerenja da ne živimo u besmislu. Upravo se tu korijene i elementarni oblici ljudske religioznosti. Takvo nam stajalište omogućuje da u životu pronalazimo ono što nam je vrijedno i zbog čega se isplati živjeti. A ono što nam je životno važno i za što mislimo da je vrijedno življenja i da je naša istina, nastojimo dijalogom priopćiti drugima i biti otvorenima čuti drugoga i njegovo drukčije vjerovanje, mišljenje i uvjerenje.

To snaži, opravdava naša nadanja i krijepi naša očekivanja. Stoga i vjerujemo da smo na putu istine i da tome našom tjelesnom smrću neće biti kraja. I to baš stoga što nas istina neprestano nadilazi. »Djelomično je, dakle, naše znanje«, naša spoznaja i naša istina. Baš zbog toga, opravdano drži Bajsić, ne možemo biti *posjednici* (cjelovite) istine. Jedinstvena i cjelovita istina nije ni osobno vlasništvo nekog pojedinca ni kolektivni posjed neke grupe ili skupine. Ne možemo je, dakle, svjesni vlastite nedostatnosti i ograničenosti, naučiti napamet, prodavati drugima ili, ne daj Bože, nametati drugima. Istina, međutim, nije nešto posve izvan subjekta – skrb za istinu treba biti i briga za ono što je svakom subjektu, bilo pojedinačnom ili grupnom, neotuđivo važno.

Današnji je svijet (prašuma) toliko kompleksan i međuovisan da se u njemu važni globalni problemi koji nas se svih tiču mogu rješavati samo zajedničkom suradnjom svih, bez obzira na ideologije, religijska uvjerenja, naciju, boju kože itd. A nezamjenjivo sredstvo i uvjet međusobne komunikacije i razumijevanja drugih i drukčijih od nas i našega jest *dijalog – raz-govor*. Dijalog koji

pred-postavlja izvor nesigurnosti i sumnje, a razumijeva se kao nešto što ugrožava, ne samo osobnu pojedinačnu sigurnost nego i unutarnju čvrstoću grupe. Zbog toga u suvremenom kompleksnome društvu i zakonitostima prašume rastu tendencije zatvaranja u svoj svijet, vlastitu samodostatnost, samodostatnost vlastite grupe i svoju istinu. Naravno da to po sebi i na izravan način znači i negiranje onih koji drukčije misle, osjećaju i žive, onih koji nisu *naši* i koji ne pripadaju *nama*, tj. onih koji su drugi i drukčiji od nas. Smisao dijaloga upravo i leži u tome da se, bez obzira na razlike, kao pripadnici *bazena općeljudskoga*,¹² što Bajsić uvijek naglašava, bolje upoznamo, razumijemo i prihvatimo. Nije tu dakle riječ o fragmentarnom, *mojem, našem, njima, njihovu* ili nekoj drugoj partikularnosti, nego o univerzalnome, općeljudskom i cjelovitom. Sve, pak, s nakanom kako bi se što bolje zahvatila cjelina i približilo istini koja nije ničije leno, posjed i/ili monopol. Ona se, zbog fragmentarnosti znanja i ljudske nedostatnosti ne može posjedovati, nego samo otkrivati, slijediti, tražiti. I svatko tko sebe drži tako otvorenim za istinu treba ustrajati na njezinu putu traženja.

Ono, pak, što je u stvaranju ozračja dijaloga neophodno važno spomenuti jest osnivanje Centra za koncilski istraživanja, dokumentaciju, i informacije *Kršćanska sadašnjost* 22. veljače 1968. godine, čiji je jedan od glavnih stupova utemeljitelja i prvi imenovani ravnatelj bio Vjekoslav Bajsić. On pripada tzv. *trolistu* (Tomislav Janko Šagi-Bunić, Vjekoslav Bajsić, Josip Turčinović) utemeljitelja te, za međureligijski dijalog, ekumenizam i dijalog s onima koji ne vjeruju, vrlo važne institucije u našoj Crkvi. Mons. Vlado Košić s tim u vezi iznosi svoje osobno svjedočanstvo: »Osobno smatram da nitko u nas nije tako dubokoumno i iskreno pisao o dijalogu kao prof. Vjekoslav Bajsić. Ali nisu to bili samo napisi, studije, znanstveni članci i knjige koje je Kršćanska sadašnjost objavljivala o dijalogu s drugim religijama, o dijalogu sa suvremenim svijetom i kulturom, te s nevjernicima, nego je čitav rad, brojna djela, a osobito duh te kuće duboko od početka prožet dijalogom.«¹³

¹² »I danas dijalog ne znači neki kompromis ili smicalicu da se potkopa nečija idejna zgrada, nego susret ljudi u 'bazenu općeljudskoga', što znači ne samo prihvaćanje partnerova svijeta kao još uvijek ljudski mogućega nego i ugrađivanje kršćanske misli u aktualnost današnjega svijeta kao autentične ljudske mogućnosti, a ne nekog anakronizma. Dijaloška majeutika djeluje uvijek na obje strane«, Vjekoslav BAJSIĆ, *Filozofija kao mjesto okupljanja*, u: Vjekoslav BAJSIĆ, *Filozofija i teologija u vremenu. Članci i rasprave*, Stjepan Kušar (ur.), Zagreb, 1999., 22.

¹³ Vlado KOŠIĆ, *Recepcija Koncila u Hrvatskoj – uloga Kršćanske sadašnjosti u tome*, u: Albert TURČINOVIĆ (ur.), *Nastanak i razvitak Kršćanske sadašnjosti*, Zbornik radova sa znanstvenog simpozija o 40. obljetnici djelovanja, Zagreb, 21. i 22. veljače 2008., Zagreb, 2010., 29.

Bajsić je doista bio čovjek dijaloga, razumijevanja i prihvaćanja drugoga i drukčijega. Od četiri sveska njegovih sabranih djela dva su u potpunosti posvećena dijalogu: *Život i problemi crkvene zajednice* i *Dijalog, reagiranja, polemike*. Dodamo li tome i *Granična pitanja religije i znanosti*, kao *sui generis* dijalog između religije i znanosti, onda je očigledno da je kvalitativna i kvantitativna većina Bajsićeva opusa posvećena dijalogu. Dok se treći svezak njegovih sabranih djela *Život i problemi crkvene zajednice* bavi unutarcrkvenim dijalogom (dijalogom *ad intra*), četvrti se velikim dijelom bavi dijalogom prema van (*ad extra*). Poglavitito, pak, dijalogom s onodobnim misliocima vladajuće komunističko-marksističke ideologije. Upravo o tom dijalogu, bez ikakvih pretenzija na iscrpnost jer bi to zahtijevalo zasebnu studiju, potrebno je progovoriti nekoliko riječi.

3. Dijalog marksista i kršćana

U Hrvatskoj je u okvirima ondašnje države u bivšem komunističkom režimu koncem šezdesetih i u sedamdesetim godinama prošloga stoljeća, došlo do susreta i razgovora (dijaloga) između marksističkih intelektualaca, poglavito sociologa religije i katoličkih teologa, uglavnom profesora na crkvenim visokim učilištima. Dva vremenski gotovo koincidirajuća čimbenika imala su pritom, čini se, odlučujuću ulogu.

Prvi je (vanjski, društveni, egzogeni) popuštanje strogo represivnih stega ondašnjega komunističkog režima u odnosu prema religiji i Crkvi i njegovo relativno otvaranje prema zapadnim demokratskim društvima. Drugi je, pak, (unutarnji, crkveni, endogeni) događaj Drugoga vatikanskog koncila i otvaranje Crkve svijetu (*aggiornamento*). Uspostava dijaloga Crkve sa suvremenim svijetom, njezino otvaranje svijetu i proglašavanje autonomije vremenitih dobara uvelike su nadahnuli angažirano i zauzeto djelovanje vjernika u svijetu. Crkva je, naime, tek Drugim vatikanskim koncilom uhvatila korak sa suvremenim svijetom proglasivši se služiteljicom svijetu, promatrajući znakove vremena i upuštajući se u dijalog sa suvremenim svijetom.¹⁴

¹⁴ »No Crkva svoj pogled uzdiže iznad podijeljenih kršćana i nekršćanskih religija, zahvaćajući svjetovno društvo i modernitet, nudeći im obostrani otvoren i iskren razgovor o svim gorućim prijedorima današnjice. Taj se dijalog vodi s kulturom, znanostu i filozofijom, kao i s onima koji drukčije misle u političkim, društvenim i gospodarskim pitanjima«, Željko MARDEŠIĆ, *Politički dualizam i koncilsko kršćanstvo*, u: *Nova prisutnost. Časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 1 (2003.) 1, 19–20. Također usp. Željko MARDEŠIĆ, *Politički katolicizam i koncilsko kršćanstvo u Hrvatskoj*, u: Željko MARDEŠIĆ *Rasjcep u svetome*, Zagreb, 2007., 873.

Do prvih kontakata, odnosno dijaloga između vjernika i ateista ondašnje države, svjedočio je prof. Bajsic u jednom svojem predavanju, došlo je na poticaj iz međunarodnih krugova: »Dijalog koji se od 1967. godine odvijao između marksističkih profesora i teologa – znakovito je da je do prvog ozbiljnijeg kontakta došlo u Marianskim Laznyama (Marienbad) – relativno je brzo stavio na svjetlo dana spoznaju da s humanističkog stajališta zapravo nije bilo poteškoća u razumijevanju ili ih je bilo vrlo malo. Nakon Drugog vatikanskog koncila pružila se kršćanima mogućnost shvatiti ateizam kao jednu ljudsku mogućnost i ateističkom sugrađaninu priznati njegovo puno ljudsko dostojanstvo. Nešto slično razradili su neki marksisti s obzirom na fenomen religije i religioznosti. Bilo je čak nekih marksističkih nacrti i tumačenja u kojima je religija i u socijalističkoj budućnosti zadobila humanističku i društveno legitimnu i opravdanu ulogu.«¹⁵

Prvi su pokušaji na našim prostorima doista više sličili konfrontacijama (»nećemo to zvati dijalogom«! – Bajsic), primjerice tribina upriličena u Studentskom centru u Zagrebu – Bošnjak, Škvorc 1967. godine.¹⁶ Prema Bajsicevu mišljenju, trebalo je da se »obje strane otvore prema jednoj dubljoj antropološkoj stvarnosti«¹⁷.

U razmatranjima problematike dijaloga, Bajsic izričito naglašava njegovu ontološko-antropološku, odnosno humanu dimenziju u smislu ostvarivanja ljudskog, humanog zajedništva: »Zato dijalog posjeduje snagu oblikovanja zajedništva, 'mi' svijesti. Dajući sugovorniku već otprve relevantnost što se tiče mojih problema, pretvaram svoje probleme i njegove probleme u naše probleme. Pojedinačni se interesi otkrivaju kao 'naši' interesi, a zajednica se stvara zajedničkom akcijom. Zato bi se dijalog mogao definirati kao razgovor čovjeka s čovjekom o bitnim stvarima čovjeka radi njega samoga.«¹⁸ Ono, dakle, što je zajedničko i vjernicima i nevjernicima jest ontološko-antropološki temelj, čovječstvo i zajednička skrb za ovaj svijet u kojemu zajednički žive i dijele istu sudbinu svijeta.

Razumije se da, kako Bajsic kaže, »dijalog nije čarobni štapić« i da je takvim »dijalogom« bilo nemoguće promijeniti onodobnu društvenu klimu i onodobne društvene strukture. Ta, komunizam je imao urođeno maligni

¹⁵ Vjekoslav BAJSIĆ, *Crkva i društvo u Jugoslaviji*, u: Vjekoslav BAJSIĆ, *Dijalog, reagiranja, polemike*, Stjepan Kušar (ur.), Zagreb, 2003., 98.

¹⁶ Branko BOŠNJAK – Mijo ŠKVORC, *Marksist i kršćanin, Dijalog prof. Branka Bošnjaka i prof. o. Mije Škvorca o nekim temama knjige »Filozofija i kršćanstvo«*, Zagreb, Praxis, 1969.

¹⁷ Vjekoslav BAJSIĆ, *Crkva i društvo u Jugoslaviji*, 22.

¹⁸ Isto, 33.

stav prema svim religijama i svemu religijskomu. Razumije se da se tijekom gotovo polustoljetnog vladanja nije uvijek jednako represivno ophodio prema vjernicima i religiji te da je bilo i vremena tzv. zatopljanja. Upravo je takvo vrijeme zatopljanja bilo poslijekoncilsko vrijeme, odnosno konac šezdesetih i sedamdesete godine prošloga stoljeća.

Ono, pak, što je potrebno naglasiti jest činjenica da je Bajsićeva otvorenost i spremnost na dijalog u kasnim šezdesetim godinama dodatno osnažena dokumentima Drugoga vatikanskog koncila. Prisjetimo se samo izjave Koncila kako za fenomen masovnog ateizma u svijetu ne malu odgovornost snose i vjernici.¹⁹ Stoga bi i njihova dužnost, prema Koncilu, zbog boljitka ovoga svijeta koji je zajednički i teistima i ateistima, bila stupiti u otvoreni dijalog s onima koji ne vjeruju: »Crkva, premda potpuno odbacuje ateizam, ipak iskreno izjavljuje da svi ljudi – oni koji vjeruju i oni koji ne vjeruju – moraju pridonositi ispravnoj izgradnji ovoga svijeta u kojemu zajedno žive. To se, dakako, ne može dogoditi bez iskrenog i razboritog razgovora« (GS 21). Prisjetimo li se, pak, specifičnih društvenih (ne)prilika ondašnjega vremena na našim prostorima, kao i teškog probijanja Koncilskih ideja u našoj Crkvi, opravdano je zaključiti da je pionirima dijaloga (poglavito u Crkvi), kakav je bio i Bajsić, put bio poprilično težak. Doživljavao je nerazumijevanja i s jedne i s druge strane. No, i njegova oštroumna zapažanja i kritike bili su upućeni i jednoj i drugoj strani.

Građani vjernici u komunističkome sustavu doista su bili, malo je reći, građani drugoga reda. »Jednake mogućnosti i iste šanse«, kako se onda govorilo, s članovima vladajuće komunističko-ateističke partije, Saveza komunista, niti su imali niti su, kao »religijski otuđeni«, mogli imati. Trajno su, sve do silaska komunističke vladavine s povijesne pozornice, ostajali građanima drugoga reda. Partijska je vrhuška Katoličku crkvu trajno shvaćala kao političku silu i time joj nametala »neke određene društveno-političke koncepcije koje su u fundamentalnoj oprečnosti s koncepcijom Saveza komunista«²⁰. Pojedini pri-

¹⁹ »Zato ne malu ulogu za postanak tog ateizma mogu imati i vjernici, ukoliko treba reći da oni zanemarivanjem vjerskog odgoja ili netočnim i pogrešnim izlaganjem nauka ili također nedostacima svoga religioznog, moralnog i društvenog života, pravo lice Boga i religije prije zakrivaju nego otkrivaju«, DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu*, br. 19, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. (dalje: GS).

²⁰ Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, *Katolička crkva i hrvatski narod*, Zagreb, 1980. Usp. Jure KRIŠTO, *Katolička crkva u totalitarizmu 1945. – 1990. Razmatranja o Crkvi u Hrvatskoj pod komunizmom*, Zagreb, 1997., 57.

padnici hijerarhije i klera, pak, zbog svojeg su reprezentativnog statusa, imali povlašteni status i uživali određene povlastice.

Marksizam (komunizam) je, prisjetimo se, religiju držao »otuđenom svijetom, opijumom naroda, dušom bezdušnoga svijeta, izrazom bijede otuđenog svijeta, ali i protestom zbog te bijede« i tako dalje i tome slično, pa je svaki dijalog već unaprijed bio osuđen na neuspjeh. Naravno da u takvu ozračju u kojemu je komunistička partija imala svu vlast, a građani vjernici ni osnovna građanska prava, nije moglo doći do dijaloga između građana vjernika i marksističkih intelektualaca ondašnjega vremena. Elementarna pretpostavka dijaloga – ravnopravnost sugovornika – nije bila ostvarena.

Razumljivo je, pak, da su kontakti i razgovori među intelektualcima jedne i druge strane ponekad rezultirali ponekim osobnim prijateljskim odnosima,²¹ (»ta dijalog vode ljudi, a ne sustavi!« – Bajsić), ali strukture i institucije ondašnjega vremena su uvijek ostajale nepromijenjenima. Akademska raspravljanja i »dijalozi« nisu tu bili od velike koristi, niti su u takvu ozračju mogli polučiti nekakve relevantne društvene promjene.

Ako je itko uviđao jalovost takvih »dijaloga«, bio je to Vjekoslav Bajsić. Stoga negdje i spominje *modnu komponentu dijaloga* jer i pojam dijaloga »doživljava svoju inflaciju kao i svi drugi pojmovi, tako da se nakon prvih oduševljenja i sama stvar nekad smatra prevladanom i bespomoćnom«²². Nadalje, ističe da postoje i neke »bitne sumnje i rezerve gledom na smisao i mogućnost dijaloga uopće. Jedna od njih više je objektivne naravi i osniva se na tvrdnji da »između tako oprečnih nazora kao što su kršćanstvo i marksizam nije u načelu moguć ni iskren ni stvaran dijalog«²³.

Bajsića je, međutim, daleko više zanimao stvaran život i konkretan čovjek od uopćenih, načelnih stavova. U svojim se dijalozima nikada nije služio svojom akribijom i diskvalifikacijom drugoga. Nikada njegove opservacije i lucidna i oštroumna kritička opažanja nisu išla za tim da nekoga ponize ili drugome »pokažemo da je budala«, ili, pak, da uvrijede osobu. O ateizmu prof. Branku Bošnjaku, primjerice, zgodno kaže da se »direktnim zahvatom u religiju doista postaje ateistom, ali samim time se ne postaje i boljim čovjekom!«²⁴.

²¹ O tome osobno svjedočanstvo možemo naći kod izuzetnog poznavatelja onodobnih društvenih i crkvenih prilika Željka Mardešića. Usp. Željko MARDEŠIĆ, O našem koncilskom naraštaju, u: Željko MARDEŠIĆ *Rascjep u svetome*, 21.

²² Vjekoslav BAJSIĆ, *Dijalog, reagiranja, polemike*, 24.

²³ *Isto*.

²⁴ Vjekoslav BAJSIĆ, *Na rubovima Crkve i civilizacije*, Zagreb, 1972.

Opravdano je reći da je njegov dijalog i kritika uvijek smjera *ad rem*, a nikada *ad hominem*. Nikada sugovornike nije dijelio na *vaše* i *naše*. Uvijek je ostao vjeran svojem teološkom i vjerničkome načelu: »Ako je Sin Božji umro za sve ljude, onda su svi naši!«

Zaključne refleksije

Na prethodnim stranicama pokušali smo nešto reći o temeljnim odrednicama Bajsićeva razumijevanja elementarnog čovjekova društvenog ponašanja, obrise čovjekove ontološko-antropološke dimenzije i njegova dijaloga s drugima i drukčijima. Kroz metafore *gnijezda* (grupe, zajednice) i *prašume* (društva) Bajsić nas gotovo, Weberovim rječnikom kazano, idealnotipski vodi u dva temeljna tipa elementarnoga društvenog ponašanja. Jedno je *gnijezdo*, ponašanje u vlastitoj grupi i vlastitome zajedničkom, monolitnom kolektivitetu – drugima nasuprot, a drugo *prašuma* (društvo) u kojemu postoji nebrojeno *drugih* (gnijezda) i drukčijih od nas, u kojemu nema sklada i monolitnosti, nego neprohod i bespuća, svjetonazorski, idejni i svaki drugi pluralizam.

Ti elementarni modeli naravnoga, grupnog ponašanja i/ili kodova grupnog strukturiranja, Bajsiću služe kao put (metoda – *μετὰ-όδός*) kojim (se) dolazi do društvene, humane, duhovne strukture kolektivnog ponašanja: idejnog jedinstva koje skrbi oko izgradnje *gnijezda*, tj. vlastite (samo prividne!?) monolitne zajednice, i *dijaloga* kao paradigmatičkoga društvenoga, *prašumskog* ponašanja. Dijalog (razgovor) je, drži Bajsić, u suvremenome pluralnom svijetu jedini legitiman put humanoga, kulturnog i duhovnog ophođenja. A dijalog je, kako ga on definira, razgovor s drugima i drukčijima od nas a poradi njih samih. Drugi je, dakle, baš kao i u Kantovu kategoričkom imperativu, uvijek cilj (dijaloga) a nikada sredstvo.

Takvo naravno grupno strukturiranje vrijedi ne samo za društvo i društvene zajednice nego i za religijske zajednice i Crkvu kao društvo, odnosno zajednicu vjernika. Naime, naravno biološko i primordijalno ni u čovjeku ni u Crkvi se ne da, ne može i ne smije preskočiti. S toga temeljnog polazišta elementarnoga društvenog strukturiranja on dalje izvodi ne samo prošle događaje nego i suvremena događanja i društvene procese, povijesna događanja, i dinamičan hod čovječanstva tijekom vremena i procesima povijesti.

Velik poticaj i nadahnuće za ekumensku otvorenost drugim kršćanskim zajednicama, međureligijski dijalog, kao i dijalog s onima koji ne vjeruju, Bajsić je pronalazio u (poslije)koncilskom otvaranju Crkve i dokumentima Drugoga vatikanskog koncila. U svojem cjelovitom opusu, u specifičnim (ne)prilikama

onodobnoga ateističko-komunističkog režima, u svojoj otvorenosti spram drugih i drukčijih i u dijalogu s njima ostavio je fundamentalne, dubokoumne, lucidne i trajne filozofske, teološke i znanstvene uvide. Stoga i njegova misao o ontološko-antropološkoj strukturi čovjeka i društva, bez obzira na vrijeme u kojemu je nastala, ostaje trajno aktualnom.

Summary

VJEKOSLAV BAJSIĆ IN DIALOGUE

Stipe TADIĆ

Institute of Social Sciences Ivo Pilar
Marulićev trg 19/I, HR – 10 000 Zagreb
Stipan.Tadic@pilar.hr

The present paper consists of two parts. The first part addresses Bajsic's anthropological understanding of the human being and basic forms of their sociality. By using metaphors »nest« and »jungle«, Bajsic summarizes basic models of social organization and different forms of life and behaviour of people. The result is two different social paradigms and/or types of sociality »nest« and »jungle«. Sociologically speaking, »nest« (Gemeinschaft, community) refers to fundamental forms of social life in one's own social group, whereas »jungle« (Gesellschaft, society) can be used as a very broad explanation of society. Human conduct is always a part of a bigger picture which resembles a »nest« or a »jungle«. Mentioned basic models of social conduct and life in general, are not unique to humans alone, but are common among other animal species that live reflexively, not reflectively. Our biological contingency and our zoological substratum, which are difficult to rise above, are evident in these models of social behaviour. Bajsic concludes that anthropological perspective on society and an individual in society hardly changes. In the »nest«, there is monolithism and (apparent) concordance. In the »jungle«, the »law of the jungle« prevails. And dialogue is a typical »jungle« behaviour. Considering this, the second part of the present paper concentrates on dialogue, the only legitimate manner of conducting oneself toward others and the ones who are in some way different. Today's world (the »jungle«) is a pluralistic, complex and interdependent world. Global problems of today's world can be solved through cooperation only. And an irreplaceable tool and condition of communication is – dialogue.

Keywords: Vjekoslav Bajsic, »nest«, »jungle«, elementary forms of sociality, pluralism, dialogue.